

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 330

Finanse

na rzecz zrównoważonego rozwoju

Gospodarka – etyka – środowisko

Redaktorzy naukowi

Leszek Dziawgo, Leszek Patrzalek

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Barbara Majewska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-460-8

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Marcin Będzieszak: Opłaty za usługi i dochody własne jako źródło finansowania wybranych zadań w miastach wojewódzkich w Polsce	13
Renata Biadacz, Kazimierz Juszczyk: Analiza wykorzystania kolektorów słonecznych do wytworzenia ciepłej wody użytkowej.....	22
Joanna Błach, Anna Doś: Zastosowanie modelu DuPonta w kontekście zarządzania środowiskiem w przedsiębiorstwie – możliwości wykorzystania w praktyce polskich przedsiębiorstw	34
Iwetta Budzik-Nowodzińska: Efektywność ekonomiczna przedsięwzięć inwestycyjnych z zakresu energetyki odnawialnej jako czynnik zrównoważonego rozwoju.....	42
Michał Buszko: Społeczna odpowiedzialność banków giełdowych – korzyści inwestycyjne z tytułu uczestnictwa w RESPECT Index	52
Beata Domańska-Szaruga: Konkurencyjność banków spółdzielczych jako partnerów lokalnych społeczności.....	63
Joanna Działo: Instytucje fiskalne a standardy etyczne w polityce fiskalnej ..	72
Beata Zofia Filipiak: Kierunki i skutki przekształceń lokalnej gospodarki odpadami komunalnymi w świetle zmian ustawowych	80
Monika Foltyn-Zarychta: Koncepcja zmniejszającej się w czasie stopy dyskonta w ocenie efektywności inwestycji publicznych o oddziaływaniach długoterminowych	89
Marzena Ganc, Magdalena Mądra-Sawicka: Wpływy do budżetów gmin przy wprowadzeniu podatku dochodowego w indywidualnych gospodarstwach rolnych	99
Maria Magdalena Golec: Zrównoważony rozwój spółdzielni kredytowych w Polsce w oparciu o zasadę lokalności	108
Karolina Gwarda: Źródła finansowania zakupu zero- i niskoemisyjnych środków transportu publicznego w Polsce	116
Jerzy Gwizdała: Rola Banku Ochrony Środowiska SA w Warszawie w finansowaniu inwestycji w obszarze ochrony atmosfery.....	126
Agnieszka Huterska, Robert Huterski: Wykorzystanie podatku od nieruchomości dla zrównoważonego rozwoju miast na przykładzie Torunia	135
Agnieszka Jachowicz: Główne trendy w polityce podatkowej w krajach Unii Europejskiej w okresie kryzysu	148
Alicja Janusz: Przegląd istniejących i projektowanych rozwiązań w zakresie funduszy restrukturyzacyjnych sektora finansowego w Unii Europejskiej	157

Barbara Karlikowska: Ryzyko środowiska naturalnego a działalność przedsiębiorstw	165
Magdalena Klopott: Mechanizmy finansowania przyjaznego środowisku demontażu statków – fundusz recyklingowy.....	173
Lidia Kłos: Wiedza i świadomość ekologiczna studentów	182
Adam Kopiński: Taksonomia i zastosowanie metody Hellwiga w ocenie efektywności funduszy inwestycyjnych	192
Andrzej Koza: Finansowe instrumenty wsparcia samozatrudnienia osób niepełnosprawnych w Wielkiej Brytanii i Polsce	205
Grażyna Leśniewska: Sztuka zrównoważonego życia	214
Agnieszka Lorek: Lokalna polityka energetyczna w zrównoważonym rozwoju gmin śląskich	222
Agnieszka Łukasiewicz-Kamińska: Waluta wirtualna – moda, czy pieniądź przyszłości?.....	231
Ireneusz Miciuła, Krzysztof Miciuła: Energia odnawialna i jej aspekty finansowe jako element zrównoważonego rozwoju Polski	239
Tomasz Piotr Murawski: Ocena działań społecznej odpowiedzialności biznesu – przegląd wybranych metod	248
Marta Musiał: Dylematy zarządzania finansami osobistymi w kontekście koncepcji solidarności międzypokoleniowej.....	258
Bogdan Nogalski, Andrzej Kozłowski: Zarządzanie finansami w samorządzie gminnym wobec wyzwań nowego zarządzania publicznego.....	266
Teresa Orzeszko: Miejsce edukacji finansowej społeczeństwa w strategii społecznej odpowiedzialności biznesu krajowych banków giełdowych w Polsce	274
Agnieszka Parlińska: Wybrane aspekty zadłużania się samorządów gminnych w Polsce	284
Andrzej Parzonko: Przewidywalność i stabilizacja cen mleka jako czynnik zrównoważonego rozwoju gospodarstw rolniczych i przedsiębiorstw przetwórczych.....	293
Monika Pettersen-Sobczyk: Modele biznesowe banków w kontekście koncepcji zrównoważonego rozwoju	301
Dariusz Piotrowski: Wartości islamu a koncepcja zrównoważonego rozwoju	308
Michał Polasik, Anna Piotrowska: Transakcyjne wykluczenie finansowe w Polsce w świetle badań empirycznych.....	316
Adriana Przybyszewska: Determinanty przedsiębiorczości kobiet na przykładzie wybranych krajów	326
Eleonora Ratowska-Dziobiak: Rozwój kanału <i>direct</i> na polskim rynku ubezpieczeń	336
Adam Reczuch: Wykluczenie finansowe osób młodych w perspektywie założenia nowego gospodarstwa domowego	344

Robert Skikiewicz: Bariery w działalności instytucji finansowych na tle zmian sytuacji gospodarczej Polski	352
Beata Skubiak: Wpływ kryzysu finansowego i gospodarczego na rozwój zrównoważony, ze szczególnym uwzględnieniem konsekwencji społecznych.....	361
Sylwia Słupik: Proekologiczne strategie rozwoju przedsiębiorstw województwa śląskiego.....	369
Małgorzata Solarz: Ochrona konsumenta a wykluczenie finansowe stanowiące wynik niewłaściwego zarządzania ryzykiem finansowym codzienności	378
Anna Spoz: E-faktury – nowinka technologiczna czy upowszechniający się sposób dokumentowania transakcji gospodarczych	387
Joanna Stawska: Znaczenie <i>policy mix</i> dla działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw w kontekście zrównoważonego rozwoju.....	397
Marek Szturo, Joanna Tomczyk: Rozwój zrównoważony miast jako szansa dla prywatnych inwestycji na przykładzie aglomeracji azjatyckich.....	406
Paulina Szulc-Fischer: Proekologiczne inicjatywy klastrowe	414
Magdalena Ślebocka: Fundusze unijne dla zrównoważonego rozwoju – bariery w pozyskiwaniu i rozliczaniu na przykładzie gmin województwa łódzkiego.....	424
Aneta Tylman: Obszary badań prawno-finansowych zrównoważonego rozwoju – próba identyfikacji	432
Piotr Urbanek: Standardy etyczne polityki wynagradzania kadry kierowniczej w bankach w okresie kryzysu finansowego – próba oceny.....	439
Tomasz Uryszek: Międzypokoleniowa redystrybucja długu publicznego na przykładzie krajów Unii Europejskiej	448
Julia Anna Wachowska: Rynek kredytów mieszkaniowych w Polsce – studium analityczne	458
Damian Walczak: Solidaryzm społeczny a uprawnienia emerytalne grup uprzywilejowanych.....	468
Marcelina Więckowska: Inwestorzy instytucjonalni na rynku inwestycji w energię odnawialną	477
Paweł Witkowski: Ryzyko węglowe – koncepcja i pomiar.....	486
Bogdan Włodarczyk: Tworzenie oferty bankowej z wykorzystaniem bankowości elektronicznej	495
Justyna Zabawa: Zarządzanie kapitałem ludzkim we współczesnych bankach w kontekście ich ekologicznej odpowiedzialności	503
Marika Ziemia, Krzysztof Świeszczak: Reklamy bankowe – między manipulacją a faktyczną potrzebą klientów.....	511

Summaries

Marcin Będzieszak: User charges and own-source revenues as sources of financing selected tasks in voivodeship cities in Poland	21
Renata Biadacz, Kazimierz Juszczak: Analysis of the use of solar collectors to produce hot water	33
Joanna Blach, Anna Doś: The application of the DuPont model in the context of corporate environmental management – evidence from the Polish companies	41
Iwetta Budzik-Nowodzińska: Economic effectiveness of investments related to the renewable energy sources as a factor of sustainable development... ..	51
Michał Buszko: Corporate Social Responsibility of stock exchange listed banks – investing profits due to participation in RESPECT Index.....	62
Beata Domańska-Szaruga: Competitiveness of cooperative banks as local community partners	71
Joanna Działo: Fiscal institutions and ethical standards in fiscal policy.....	79
Beata Zofia Filipiak: Directions and consequences of the transformation of local economy of municipal waste in the light of changes in the laws.....	88
Monika Foltyn-Zarychta: The concept of time-declining discount rate in the appraisal of public projects with long-term effects	98
Marzena Ganc, Magdalena Mądra-Sawicka: The proceeds to municipalities with the introduction of income tax in individual farms.....	107
Maria Magdalena Golec: Sustainable development of Polish credit cooperatives based on the principle of localness.....	115
Karolina Gwarda: Sources of funding the purchase of zero- and low carbon means of public transport in Poland	125
Jerzy Gwizdała: The role of the environment protection bank JSC in Warsaw in financing investment in the protection of the atmosphere	133
Agnieszka Huterska, Robert Huterski: Application of property tax in sustainable development of towns with town of Toruń as an example.....	147
Agnieszka Jachowicz: Main trends in tax policy in the European Union states in the times of crisis	156
Alicja Janusz: The review of existing and anticipated solutions for the financial sector restructuring funds in the European Union	164
Barbara Karlikowska: Natural environment risk and activities of enterprises	172
Magdalena Klopott: Financing mechanisms of the environmentally friendly ship dismantling – case of recycling fund	181
Lidia Klos: Environmental knowledge and awareness of students.....	191
Adam Kopiński: Taxonomy and application of Hellwig’s method for assessing the effectiveness of investment funds	204
Andrzej Koza: Financial instruments of disabled people self-employment support in Great Britain and Poland	213

Grażyna Leśniewska: Art of sustainable life	221
Agnieszka Lorek: Local energy policy for the sustainable development of the Silesian communities	230
Agnieszka Łukasiewicz-Kamińska: Digital currency – temporary trend or money of future?	238
Ireneusz Miciuła, Krzysztof Miciuła: Renewable energy and its financial implications as a component of sustainable development of Poland	247
Tomasz Piotr Murawski: An evaluation of Corporate Social Responsibility – review of chosen methods	257
Marta Musiał: Personal finance management dilemmas in the context of intergenerational solidarity concept	265
Bogdan Nogalski, Andrzej Kozłowski: Finance management in commune self-government in the face of challenges of new public management	273
Teresa Orzeszko: Importance of financial education of society in CSR strategy of domestic listed banks in Poland	283
Agnieszka Parlińska: Selected aspects of the indebtedness of municipalities in Poland	292
Andrzej Parzonko: Predictability and price stabilization of milk as a factor in the sustainable development of farms and food processing enterprises	300
Monika Pettersen-Sobczyk: Banks business models in the context of sustainable development concept	307
Dariusz Piotrowski: Values of islam and the concept of sustainable development	315
Michał Polasik, Anna Piotrowska: Empirical studies on transactional financial exclusion in Poland	325
Adriana Przybyszewska: Determinants of entrepreneurship of women based on selected countries	335
Eleonora Ratowska-Dziobiak: Development of the direct channel on the Polish insurance market	343
Adam Reczuch: Financial exclusion of young people in the perspective of establishment of a new household	351
Robert Skikiewicz: Barriers of activity of financial institutions against the background of changes in the economic situation of Poland	360
Beata Skubiak: The impact of economic and financial crisis on sustainable development with focus on social consequences	368
Sylvia Słupik: Ecological strategies for the development of Silesian Voivodeship enterprises	377
Małgorzata Solarz: Consumer protection vs. financial exclusion as a result of incorrect everyday financial risk management	386
Anna Spoz: E-invoices – technological novelty or a spreading method of documenting commercial transactions	396

Joanna Stawska: The importance of policy mix for investment activities of enterprises in the context of sustainable development	405
Marek Szturo, Joanna Tomczyk: Sustainable urban development as an opportunity for private investments on the example of Asian agglomerations.....	413
Paulina Szulc-Fischer: Pro-ecological cluster initiatives	423
Magdalena Ślebocka: EU funds for sustainable development – barriers in obtaining and accounting on the example of municipalities of Łódź Voivodeship.....	431
Aneta Tylman: Areas of legal and financial studies of sustainable development – an attempt to identify.....	438
Piotr Urbanek: Ethical standards of top executive’s remuneration policy in the banking sector during the financial crisis – attempt to assess	447
Tomasz Uryszek: Intergenerational redistribution of public debt. The example of European Union countries	457
Julia Anna Wachowska: Housing loans market in Poland – analytical project	467
Damian Walczak: Social solidarity and the pension rights of privileged groups	476
Marcelina Więckowska: Institutional investors in the renewable energy investment market.....	485
Paweł Witkowski: Carbon risk – concept and measurement	494
Bogdan Włodarczyk: Creation of banking offer using e-banking	502
Justyna Zabawa: Human capital management in contemporary banks, in the context of corporate eco-responsibility	510
Marika Ziemia, Krzysztof Świeszczak: Banking advertising – between a manipulation and a real customer need.....	520

Adriana Przybyszewska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

DETERMINANTY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI KOBIEC NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH KRAJÓW

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie determinant wpływających na decyzje o podjęciu działalności gospodarczej przez kobiety wraz z ukazaniem uwarunkowań i danych statystycznych dotyczących przedsiębiorczości kobiet w wybranych krajach. W pierwszej części artykułu zaprezentowano klasyfikację determinant przedsiębiorczości. Na tej podstawie dokonano charakterystyki przedsiębiorczości kobiet w wybranych krajach islamskich i tzw. kultury Zachodu. Do dokonania porównań wybrano celowo kraje z dwóch różnych obszarów rozwoju gospodarczego i kręgów kulturowych, aby na tej podstawie wyodrębnić różnice w uwarunkowaniach podejmowania działalności gospodarczej przez kobiety oraz dokonać próby oceny, czy – i w jakim stopniu – aktywizacja zawodowa kobiet może mieć wpływ na zrównoważony rozwój gospodarczy.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość kobiet, determinanty przedsiębiorczości, zrównoważony rozwój.

DOI: 10.15611/pn.2014.330.35

1. Wstęp

Według raportu *Global Entrepreneurship Monitor: 2012 Women's Report* szacuje się, że w 2012 r. w poddanych badaniom 67 krajach 126 milionów kobiet rozpoczęło lub prowadziło własną działalność gospodarczą. Kobiety te, poza samozatrudnieniem, tworzą dodatkowo miejsca pracy. Ponadto 7 milionów kobiet przedsiębiorców i 5 milionów kobiet właścicieli firm planuje rozwijać swoją działalność, zwiększając zatrudnienie do sześciu pracowników w ciągu najbliższych pięciu lat. Skala rozwoju przedsiębiorczości kobiet oraz jej wpływ na zrównoważony rozwój gospodarki wzbudzają zainteresowanie wielu badaczy starających się poddać wieloaspektowej analizie to zjawisko.

Celem artykułu jest przedstawienie determinant wpływających na decyzje o podjęciu działalności gospodarczej przez kobiety wraz z ukazaniem uwarunkowań i danych statystycznych dotyczących przedsiębiorczości kobiet w wybranych krajach. W artykule posłużono się przykładami i danymi statystycznymi z dwóch różnych kręgów kulturowych – z krajów islamskich oraz tzw. krajów zachodnich. Argumentem przemawiającym za takim doбором jest występowanie znacznych różnic

w wielu aspektach funkcjonowania i przejawach przedsiębiorczości oraz dużych dysproporcji w aktywności zawodowej kobiet. Zdaniem autorki, świadomość istnienia tych różnic powinna stać się podstawą rozważania zagadnień związanych z przedsiębiorczością kobiet w kontekście podziałów regionalnych oraz kulturowych. Jednocześnie zakłada się, że mimo tych odmienności przedsiębiorczość jest motorem zrównoważonego rozwoju i czynnikiem zmniejszającym bezrobocie i ubóstwo.

2. Determinanty przedsiębiorczości w krajach islamskich i krajach zachodnich

Analiza przedsiębiorczości na świecie odbywa się w kontekście kształtowanym przez determinanty, które mają charakter zarówno zewnętrzny, jak i wewnętrzny w stosunku do przedsiębiorczej jednostki. Decyzja o podjęciu działalności gospodarczej jest więc skutkiem połączenia wewnętrznej motywacji uwarunkowanej psychologicznie oraz zewnętrznych, społeczno-ekonomicznych determinant. W poszczególnych państwach odmiennie kształtują się ogólne uwarunkowania krajowe (*general national framework conditions*) oraz ramowe uwarunkowania przedsię-

Tabela 1. Klasyfikacja zewnętrznych determinant przedsiębiorczości

Czynniki makroekonomiczne	Czynniki mikroekonomiczne	
	czynniki ilościowe	czynniki jakościowe
1. dostępność kapitału	1. położenie	1. kultura przemysłowa
2. polityka publiczna (podatki, regulacje prawne itd.)	2. gęstość zaludnienia	2. poziom wykształcenia ludzi
3. publiczne programy wsparcia przedsiębiorczości	3. potencjał rynkowy	3. monokultura gospodarcza
4. edukacja i szkolenia	4. odległości transportowe	4. przepływ wzorców przedsiębiorczości
5. badania i rozwój	5. stan infrastruktury	4. sprawność instytucji rynkowych (w tym aktywność samorządów lokalnych i władz gminy)
6. infrastruktura komercyjna i zawodowa	6. stosunki własności i zasoby kapitału	5. postawy społeczne (otwartość na rozwój przedsiębiorczości)
7. otwartość rynku/bariery wejścia	7. ceny ziemi	6. adaptacja nowych wzorców konsumpcyjnych
8. dostęp do infrastruktury technicznej	8. poziom płac	7. sterowność dysponowania czynnikiem ludzkim
9. normy kulturowe i społeczne	9. czystość ekologiczna i stan środowiska naturalnego	8. rola związków zawodowych
	10. historycznie ukształtowana struktura gospodarki	9. bariery mentalnościowe
		10. nastawienie na opiekę ze strony państwa
		11. apatia, bezczynność i problemy socjalne
		12. skłonność do planowania
		13. łatwość przeżycia

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Moczydłowska, Pacewicz 2007, s. 32-33; *Przedsiębiorczość kobiet...* 2011, s. 27].

biorczości (*entrepreneurial framework conditions*) [Kelley i in. 2010, s. 46]. Ogólne uwarunkowania krajowe odnoszą się do cech całej gospodarki, kształtując jednocześnie możliwość zachowań przedsiębiorczych. Istotne znaczenie dla rozpoznania i rozwijania działalności gospodarczej mają również ramowe uwarunkowania przedsiębiorczości, które bezpośrednio wpływają na przedsięwzięcia gospodarcze, wspierając je lub hamując [*Przedsiębiorczość kobiet...* 2011, s. 26]. W tabeli 1 przedstawiono klasyfikację zewnętrznych determinant przedsiębiorczości.

Determinanty przedsiębiorczości sklasyfikowane w powyższy sposób dotyczą przedstawicieli obu płci. Ze względu jednak na różne uwarunkowania podejmowania działalności można sądzić, że ich znaczenie dla kobiet i mężczyzn może być w pewnym stopniu odmienne [*Przedsiębiorczość kobiet...* 2011, s. 26].

Zewnętrzne uwarunkowania przedsiębiorczości można również rozpatrywać w skali mikro i makro. Do uwarunkowań makro zaliczyć można: rozwiązania prawne, politykę prywatyzacyjną, politykę kredytową, system podatkowy, stan techniki, otwartość społeczeństwa na zmiany, warunki ekonomiczne, kulturę narodową, z kolei czynniki mikroekonomiczne, mające większe znaczenie dla obszarów lokalnych, można w dalszej analizie podzielić na ilościowe i jakościowe. Zaznaczyć jednak trzeba, że wszystkie przedstawione czynniki mogą mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na rozwój przedsiębiorczości, zaś granice ich klasyfikacji bywają często płynne, gdyż zależności w skali mikro i makro przenikają się lub – ujmując inaczej – funkcjonują równolegle.

Z kolei uwarunkowania wewnętrzne (zob. tabela 2) przedsiębiorczości to wszelkie aspekty związane z przedsiębiorcą, będące nieodłącznymi składnikami jego osobowości. Często mają one znaczenie fundamentalne, mogą przyczyniać się do sukcesu realizowanego przedsięwzięcia. Czynniki osobowościowe decydują bądź współdecydują o sukcesach wielu przedsiębiorstw lub/i przedsięwzięć. Bez ludzi i ich wewnętrznych predyspozycji, najdoskonalsze technologie i urządzenia są bezużyteczne. Jedyne człowiek za ich pomocą jest w stanie wykreować wartość dodaną. Jego cechy osobowości, wiedza, zmysł organizacyjny stanowią jedyne elementy twórcze [Moczyłowska, Pacewicz 2007, s. 29-30].

Można zatem uznać, że zasadniczy wpływ na rozwój przedsiębiorczości mają trzy grupy czynników: człowiek z jego cechami osobowości i motywacjami, postawami, kwalifikacjami i doświadczeniem oraz uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne przedsiębiorstwa. Rozwój przedsiębiorczości wiąże się z osobistą motywacją i energią życiową przedsiębiorcy, zaangażowaniem zasobów finansowych i rzeczowych. Wymaga wspomagania przez instytucje publiczne i administracyjne w rozpoczynaniu własnej działalności gospodarczej, w prowadzeniu jej, rozwijaniu i doskonaleniu. Istotne jest promowanie działań twórczych i nowatorskich, inwestowanie w badania naukowe. Niezbędny jest także właściwy klimat społeczny, społeczna akceptacja dla przedsiębiorczych inicjatyw [Moczyłowska, Pacewicz 2007, s. 32, 36].

Tabela 2. Wewnętrzne determinanty przedsiębiorczości – cechy przedsiębiorcy

Cechy przedsiębiorcy	
motywacja osiągnięć	pozytywny, otwarty stosunek do rzeczywistości
umieszczenie poczucia kontroli	niezależność
skłonność do podejmowania ryzyka	przejawianie inicjatywy
potrzeba niezależności	chęć przewodzenia, dominacji
otwartość na nowe doświadczenia	gruntowna wiedza
determinacja w działaniu	umiejętność współpracy z ludźmi
kreatywność	potrzeba osiągnięć
pasja	twórcza postawa
wytrwałość w dążeniu do celu	wiara w siebie
upór	sumienność
pomysłowość	chęć zysku
odpowiedzialność	charyzma

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Glinka, Gutkova 2011, s. 126-127; Piecuch 2010, s. 60].

Rozpatrując zewnętrzne determinanty przedsiębiorczości w krajach islamskich i tzw. krajach zachodnich, zauważyć można determinanty zarówno porównywalne – głównie czynniki ilościowe, jak i nieporównywalne, szczególnie jeśli chodzi o czynniki makroekonomiczne, normy kulturowe i społeczne oraz czynniki jakościowe, np. poziom wykształcenia ludzi, zdolności adaptacyjne do nowych wzorców konsumpcyjnych czy bariery mentalnościowe. Osobowościowe determinanty przedsiębiorczości uznać można również za porównywalne zarówno w krajach islamskich, jak i zachodnich.

Rozpatrując kwestie determinant przedsiębiorczości i koncentrując się w większym stopniu na kobietach, stwierdzić można, że w gospodarkach borykających się z problemami na rynku pracy i wysokim bezrobociem samozatrudnienie staje się często stanem właśnie wymuszonym, przy braku innych alternatyw pracy i dochodu. Jest to również najczęstszy powód podjęcia aktywności gospodarczej przez kobiety, wyraźnie też częstszy wśród kobiet niż mężczyzn [Rollnik-Sadowska 2010, s. 126-128]. Konieczność samozatrudnienia występuje szczególnie w Ameryce Łacińskiej i Azji. W regionach tych wskaźnik przedsiębiorczości kobiet jest wyższy niż w Europie i USA [Ilie 2012]. Czynniki motywujące kobiety w obu grupach państw, którymi autorka zajmuje się w niniejszym opracowaniu, określa się również jako konieczność lub szanse/możliwości.

Przedsiębiorcy zatem mogą być motywowani do rozpoczęcia prowadzenia działalności z konieczności, gdy nie mają innych możliwości zatrudnienia i zarobkowania. Tendencję taką obserwuje się w krajach rozwijających się, m.in. azjatyckich i afrykańskich z islamskiego kręgu kulturowego. Natomiast w krajach europejskich i Stanach Zjednoczonych czynnikiem motywującym do rozpoczęcia własnej działalności są nadarżające się szanse i możliwości [Kelley i in. 2013, s. 9].

Do porównania i analizy zagadnienia przedsiębiorczości kobiet we wszystkich regionach świata wykorzystuje się wskaźnik TEA¹, za pomocą którego autorka dokona również bardziej szczegółowych analiz w dalszej części artykułu. Wskaźnik TEA odnotowuje wyższe wartości w gospodarkach o niskim PKB *per capita*, a niższe wartości w gospodarkach o wyższym poziomie PKB.

3. Przedsiębiorczość kobiet w krajach islamskich

W myśl nauk islamu aktywność człowieka jest zjawiskiem propagowanym w sferze gospodarczej. Koncentrując się na celach działalności gospodarczej podejmowanej przez wyznawców islamu, zauważyć warto, że aktywność ta traktowana być powinna jako środek poprawy warunków życia doczesnego, ciągłego kształtowania i doskonalenia moralności oraz osiągania celów związanych z wiecznym życiem muzułmanów [Adamek 2010, s. 52-53].

Przedsiębiorczość kobiet w krajach muzułmańskich uwarunkowana jest w wysokim stopniu Koranem, prawem szariatu i normami społecznymi, tworzącymi ramy prawne i gospodarcze działalności kobiet. Koran określa prawa i obowiązki kobiet oraz nakłada na nie liczne ograniczenia (np. prawo *qiwama, wasta*) [McIntosh, Islam 2010, s. 103].

W tabeli 3 przedstawione zostały dwa wskaźniki – PKB *per capita* i wskaźnik TEA wśród kobiet, na podstawie których dokonana zostanie ogólna analiza uwarunkowań przedsiębiorczości kobiet w regionie Afryki Subsaharyjskiej, MENA i Bliższego Wschodu.

W Afryce Subsaharyjskiej odnotowuje się najwyższy regionalny wskaźnik TEA wśród kobiet. Poziom wskaźnika waha się w przedziale od 6% w Afryce Południowej do 40% w Zambii. Republika Południowej Afryki jest jednak skrajnym przypadkiem o najniższym w tym regionie poziomie wskaźnika TEA i najwyższym PKB *per capita*, ponad pięciokrotnie wyższym niż w Zambii oraz dwadzieścia osiem razy większym niż w Malawi – najuboższym kraju w regionie. Wysokie wskaźniki TEA towarzyszą najbardziej pozytywnym postawom związanym z przedsiębiorczością. Większość kobiet w tym regionie dostrzega w niej szanse, wierzy w swe możliwości i zamierza rozpocząć w najbliższej przyszłości działalność gospodarczą. Na obszarze tym wykazywane są również najniższe wskaźniki lęku przed niepowodzeniem takiej aktywności.

Typowy profil działalności gospodarczej wśród kobiet w regionie Afryki Subsaharyjskiej to działalność jednoosobowa, zorientowana na konsumenta. Cechy takiej aktywności gospodarczej są jednak bardziej powszechne w przypadku kobiet niż mężczyzn. Kobiety przedsiębiorcy w tym regionie wykazują najniższy poziom edukacji, mają duże, średnio pięcioosobowe, gospodarstwa domowe. Decyzja o podję-

¹ TEA (*Total Entrepreneurial Activity*) – wskaźnik przedstawiający odsetek osób w wieku 18-64 lata, klasyfikowanych jako przedsiębiorcy w całej populacji ludzi dorosłych.

Tabela 3. Wskaźniki ekonomiczne PKB *per capita* i TEA dla wybranych krajów Afryki i Azji

Region	PKB <i>per capita</i> (\$) 2012	Wskaźnik TEA wśród kobiet (% dorosłej populacji)
Afryka Subsaharyjska		
Afryka Południowa	7,508	6
Etiopia	454	13
Namibia	5,786	18
Botswana	7,238	25
Angola	5,482	31
Malawi	268	32
Uganda	547	36
Nigeria	1,555	36
Ghana	1,605	38
Zambia	1,469	40
średnia	3,191	27,50
MENA / Bliski Wschód		
Pakistan	1,257	1
Egipt	3,256	2
Tunezja	4,237	3
Palestyna	-	3
Algieria	5,348	5
Iran	-	6
średnia	3,524	3,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie [The World Bank; Kelley i in. 2013, s. 46].

ciu działalności gospodarczej przez kobiety wynika w dużym stopniu z konieczności wsparcia finansowego rodziny oraz z niskiej bariery wejścia na rynek [Kelley i in. 2013, s. 38].

Zdolność samozatrudnienia może być odczytywana w regionie jako pozytywne zjawisko, jednak oznacza to w dużym stopniu brak innych możliwości osiągnięcia dochodów. Ponadto wyniki te skłaniają do przemyśleń, czy otoczenie, poprzez określone programy czy poprawę poziomu edukacji, może wspierać w dłuższej perspektywie bardziej ekspansywne wysiłki kobiet w zakresie przedsiębiorczości.

W regionie Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA), podobnie jak w przypadku południowych sąsiadów, odnotowuje się wysoki odsetek wczesnego stadium rozwoju gospodarczego. Jednakże w przeciwieństwie do opisanego już regionu, wskaźniki przedsiębiorczości zarówno kobiet, jak i mężczyzn (TEA) są najniższe na świecie. Średni poziom wskaźnika TEA w regionie ma wartość 3%, skrajnie niski zaś jest w Pakistanie – 1%. Największym problemem tego obszaru wydaje się nierówność płci. Przykładowo, postrzeganie szans przez kobiety i mężczyzn wykazuje największe dysproporcje spośród badanych regionów na świecie. Średnio na

świecie różnica w postrzeganiu szans przez kobiety i mężczyzn wynosi ok. 4,1 punktu procentowego, natomiast dla regionu MENA i Bliskiego Wschodu różnica ta wynosi aż 10 punktów procentowych. Ponadto kobiety – jak się wydaje – największy problem mają z przekształceniem swoich zamierzeń w rzeczywiste działania.

Kobiety przedsiębiorcy – zarówno w regionie MENA, Środkowej Azji, jak i Afryce Subsaharyjskiej – charakteryzują się wieloma podobnymi cechami. We wszystkich wymienionych regionach konieczność, jako czynnik motywujący kobiety do podjęcia aktywności gospodarczej, wykazuje wartość najwyższą. Kobiety posiadają duże gospodarstwa domowe ze średnio pięcioosobową rodziną. Działalność gospodarcza zazwyczaj prowadzona jest tylko przez jedną osobę [Kelley i in. 2013, s. 38-39].

4. Przedsiębiorczość kobiet w krajach zachodnich

Kraje europejskie, w przeciwieństwie do krajów islamskiego kręgu kulturowego, cechuje m.in. ustrój demokratyczny, równe prawa kobiet i mężczyzn oraz otwarta gospodarka rynkowa. Panuje w nich zupełnie odmienny „klimat” dla rozwoju przedsiębiorczości kobiet. W tabeli 4 przedstawione zostały wskaźniki PKB *per capita* i TEA w podobnym układzie jak przy analizie krajów islamskich w celu łatwiejszego porównania ich wartości.

W rozwijających się krajach europejskich wskaźniki przedsiębiorczości kobiet (TEA) są dość niskie, zwłaszcza dla gospodarek o średnim dochodzie. Jednocześnie wskaźniki dla mężczyzn są ponad dwukrotnie większe. Kobiety przedsiębiorcy są zamożne oraz dobrze wykształcone, chociaż częściej niż mężczyźni i kobiety nieprzedsiębiorcy mają wykształcenie jedynie pomaturalne. Ponadto w regionie tym odnotowuje się wysoki wskaźnik przedsiębiorczości kobiet młodych, ze średnimi wskaźnikami TEA o 63% wyższymi od tych przypisanych kobietom starszym.

Warto zauważyć, że w regionie tym występuje najwyższy odsetek przedsiębiorców działających w spółkach, 30% kobiet przedsiębiorców ma jednego partnera biznesowego. Dodatkowo kobiety przedsiębiorcy zatrudniają też pracowników, wnosząc tym samym swój wkład w rozwój rynku pracy. Wykazują się one wysokim poziomem ambicji, najwyższym odsetkiem oczekiwania na rozwój własnej działalności gospodarczej, obrazowanym choćby chęcią zatrudnienia w najbliższych pięciu latach sześciu lub większej liczby pracowników, oraz najwyższym poziomem internalizacji.

Nieco ponad 25% kobiet zamieszkujących ten region widzi wiele możliwości wynikających z przedsiębiorczości, przeszkodą jednak mogą być istniejące bariery rozwoju zawodowego, głównie tzw. szklany sufit.

W rozwiniętych krajach Europy można zaobserwować podobieństwa w niektórych aspektach przedsiębiorczości kobiet. Dotyczy to między innymi wysokiego poziomu edukacji, internalizacji działalności gospodarczej, jest on jednak nieco niższy niż w krajach europejskich mniej rozwiniętych.

Tabela 4. Wskaźniki ekonomiczne PKB *per capita* i TEA dla wybranych krajów Europy

Region	PKB <i>per capita</i> (\$) 2012	Wskaźnik TEA wśród kobiet (% dorosłej populacji)
Europa – kraje rozwijające się		
Rosja	14,037	3
Litwa	14,183	4
Macedonia	4,565	5
Chorwacja	13,881	5
Bośnia i Hercegowina	4,556	5
Rumunia	9,036	5
Węgry	12,531	6
Polska	12,708	6
Turcja	10,666	7
Łotwa	14,008	4
Estonia	16,717	10
średnia	11,535	5,45
Europa – kraje rozwinięte		
Słowenia	22,000	3
Belgia	43,372	3
Włochy	33,072	3
Dania	56,326	3
Niemcy	41,863	3
Norwegia	99,558	4
Irlandia	45,932	4
Hiszpania	28,624	4
Francja	39,772	4
Finlandia	45,721	4
Grecja	22,083	4
Szwecja	55,041	5
Szwajcaria	78,925	5
Portugalia	20,165	6
Wielka Brytania	39,093	6
Holandia	45,955	7
Słowacja	16,847	7
Austria	46,642	8
średnia	43,388	4,61
Stany Zjednoczone	51,749	10

Źródło: opracowanie własne na podstawie [The World Bank; Kelley i in. 2013, s. 46].

Ogólnie rzecz ujmując, europejskie wskaźniki przedsiębiorczości kobiet osiąga- ją nieco niższy poziom w krajach rozwiniętych, a wyższy w krajach rozwijających się. Zaskoczeniem mogą być natomiast niskie aspiracje rozwojowe kobiet przedsiębiorców w tym regionie, jedynie 14% z nich przewiduje zatrudnienie sześciu lub

większej liczby osób w najbliższych pięciu latach. Przepuszczać można, że niskie aspiracje mają związek również z motywacją, którą kierują się kobiety, podejmując aktywność gospodarczą. Motywacje ich nie wynikają z konieczności samozatrudnienia, nie mają istotnej potrzeby zakładania działalności gospodarczej, a w konsekwencji nie odczuwają one również strachu przed niepowodzeniem biznesu. Kobiety z tego obszaru mają również wiele alternatyw zawodowych, mogą chociażby znaleźć zatrudnienia jako pracownik. Możliwość taka wielu kobietom wydaje się bardziej atrakcyjna w porównaniu z ograniczeniami czasowymi i ryzykiem wiązanych z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej [Kelley i in. 2013, s. 40].

5. Zakończenie

Zrównoważony wzrost gospodarczy i dobrobyt jest silnie uzależniony od dynamicznie rozwijającej się przedsiębiorczości. Dotyczy to wszystkich regionów świata na każdym etapie ich rozwoju. Do pobudzenia i rozwoju każda gospodarka potrzebuje jednostek z cechami przedsiębiorczymi oraz z motywacjami do rozpoczęcia i prowadzenia własnej działalności gospodarczej. W grupie tej ważne miejsce zajmują kobiety.

Analiza literatury tematu oraz materiałów statystycznych, dotyczących przedsiębiorczości kobiet w wybranych krajach, pozwala sformułować następujące wnioski:

1. Wskaźnik przedsiębiorczości (TEA) (w tym przedsiębiorczości kobiet) jest odwrotnie proporcjonalny do poziomu PKB w przedstawionych regionach świata. Najwyższy światowy poziom TEA odnotowuje się w krajach Afryki Subsaharyjskiej, gdzie średnia wartość TEA wynosi 27,5%, a najwyższą wartość wskaźnik ten osiąga w Zambii – 40%. W regionie MENA i Bliskiego Wschodu, przy nieznacznie wyższym poziomie PKB *per capita*, średnia wartość TEA jest znacznie mniejsza, kształtuje się na poziomie 3,3%. W krajach europejskich wskaźnik TEA jest dość niski – w krajach rozwijających się osiąga średnio 5,45%, przy wartości 4,61% dla krajów rozwiniętych.

2. Cechami kobiet przedsiębiorców w krajach islamskiego kręgu kulturowego są: niski poziom edukacji, duże, średnio pięcioosobowe, gospodarstwa domowe, jednoosobowa działalność gospodarcza, konieczność jako czynnik motywujący podjęcie aktywności gospodarczej.

3. Cechami kobiet przedsiębiorców z zachodniego kręgu kulturowego są: wysoki poziom wykształcenia, zamożność, większa skłonność do rozpoczynania działalności w formie spółek i zatrudniania pracowników, wysoki poziom internalizacji, wykorzystywanie szans i możliwości jako czynnika motywującego do aktywności gospodarczej.

Literatura

- Adamek J., *Mikrofinanse islamskie – założenia, produkty, praktyka*, CeDeWu, Warszawa 2010.
- Glinka B., Gutkova S., *Przedsiębiorczość*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Ilie G., *Women entrepreneurship in the current international business environment*, Cogito-Engleza 30.03.2012.
- Kelley D.J., Brush C.G., Greene P.G., Litovsky Y., *Global Entrepreneurship Monitor. 2010 Women's Report*, Babson College, Wellesley, MA, 2010.
- Kelley D.J., Brush C.G., Greene P.G., Litovsky Y., *Global Entrepreneurship Monitor. 2012 Women's Report*, Babson College, 2013.
- McIntosh J.C., Islam S., *Beyond the Veil: The Influence of Islam on Female Entrepreneurship in a Conservative Muslim Context*, „International Management Review” 2010, vol. 6, no. 1, <http://www.assaif.org/content/download/9187/50461/file/Beyond%2520the%2520veil.pdf> (2.01.2014).
- Moczyłowska I., Pacewicz I., *Przedsiębiorczość*, FOSZE, Rzeszów 2007.
- Piecuch T., *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne*, C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Przedsiębiorczość kobiet w Polsce*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2011.
- Rollnik-Sadowska E., *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce*, Difin, Warszawa 2010.
- The World Bank, http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?order=wbapi_data_value_2012%20wbapi_data_value%20wbapi_data_value-last&sort=desc (20.01.2014).

DETERMINANTS OF ENTREPRENEURSHIP OF WOMEN BASED ON SELECTED COUNTRIES

Summary: The objective of the article is to present determinants exerting an impact on the decisions about undertaking economic activities by women, also including the determinants and statistical data referring to entrepreneurship of women in selected countries. The first part of the article presents the classification of entrepreneurship determinants. On this basis entrepreneurship of women is characterized in selected Islamic countries and in the so-called western culture. In order to perform substantive comparisons the countries from two different kinds of economic development and cultural areas have been purposefully selected, which has facilitated distinguishing differences in determinants underlying the decisions about initiating economic activities by women and attempting assessment whether, and to what extent, professional activation of women can result in sustainable economic development.

Keywords: entrepreneurship of women, determinants of entrepreneurship, sustainable development.